

Cuypersbulletin

Nieuwsbrief van het Cuypersgenootschap,
vereniging tot behoud van negentiende- en
twintigste-eeuws cultuurgoed in Nederland.

jaargang 15 - nummer 2 – augustus 2010

Cuypersgenootschap

Colofon

Het Cuypersbulletin verschijnt vier maal per jaar.

De redactie ontvangt graag mededelingen, wetenswaardigheden, brieven en korte artikelen over onderwerpen die het werkterrein van het genootschap in de ruimste zin van het woord betreffen. De opgenomen artikelen weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs de zienswijze van het bestuur en de redactie.

Redactie: drs. H.E. Wesselink

Redactieadres: Amstelveenseweg 161, 1075 XA Amsterdam, hewesselink@hotmail.com

Druk: Multicopy Amsterdam

Het Cuypersgenootschap, opgericht 15 januari 1984, is een vereniging tot behoud van negentiende - en twintigste-eeuws cultuurgood in Nederland.

Bestuur:

Prof. dr. V.V. Stissi, voorzitter

L.W. Dubbelaar, secretaris

Drs. J.G.W.R. Dekkers, penningmeester

Mr. M.M.G.M. Richter, lid

Secretariaat: Postbus 575, 6800 AN Arnhem

Tel. 0172 – 404 760

e-mail: secretaris@cuypersgenootschap.nl

website: www.cuypersgenootschap.nl en www.cuypersjaar.nl

Het Cuypersgenootschap is een ANBI.

Postbankrekening: 483 50 02 t.n.v. penningmeester Cuypersgenootschap, Druten

Afbeelding omslag: de voormalige meelfabriek De Sleutels in Leiden kan na ruim twintig jaar leegstand vermoedelijk op korte termijn worden herbestemd. Zie blz. 13. Foto: Herman Wesselink, 2010

Inhoud

Redactioneel	3
Errata	4
Secretarieel	jaarverslag
Cuypersgenootschap 2009	4
De Klokkenberg bij Breda wordt rijksmonument	11
Peter Zumthor presenteert spectaculair plan voor meelfabriek in Leiden	13
RCE sloopt haar eigen beleid inzake beschermde stadsgezichten	15
Acties Amsterdam	17
Monumenten: niet van de staat, maar van de straat	18
Crisis- en herstelwet en de erfgoedzorg	19
Geen kerken meer gesloopt in Bergen op Zoom	20
Jos Cuypers. Centrale koepelbouw in de periode 1900-1940	22
Nieuwe uitgaven	28

Redactioneel

Herman Wesselink

Voor u ligt het tweede nummer van het Cuypersbulletin 2010. Allereerst wil ik wijzen op een paar kleine dingen die veranderd zijn. Zo is de lay-out iets gewijzigd: er is een iets groter lettertype gebruikt, op verzoek van enkele leden. Hopelijk wordt het bulletin nu voor iedereen beter leesbaar. De kolommen zijn weer net zo breed als vanouds. Verder komen wij, zoals gebruikelijk, met een aantal goede berichten en ook minder goede berichten over het jonge erfgoed. Nu het volop zomer is, en velen van u van de zon genieten, blijft de actuele stand van zaken rond de nieuwe

Monumentenwet (MoMo) het Cuypersgenootschap bezig houden.

Centraal staat de vraag welke rol erfgoedinstellingen als het CG binnen de modernisering van de monumentenzorg zullen spelen. Een aantal onbeschermden, maar wel monumentwaardige panden dreigt tussen wal en schip te vallen. In het jaarverslag 2009, elders in dit nummer opgenomen, kunt u een korte samenvatting van de acties, activiteiten en excursies van vorig jaar lezen. Daarin wordt ook uitgebreid teruggeblikt op ons 25-jarig jubileum.

Momenteel bereidt het CG nieuwe acties voor. Eén opvallende zaak die daarbij zit, betreft de mogelijke sloop van enkele boerderijen op het landgoed De Eikenhorst bij Wassenaar. Deze liggen op het grondgebied van het Koninklijk Huis. Het Koninklijk Huis heeft een sloopvergunning aangevraagd, maar het CG en de Stichting Historisch Centrum Wassenaar zijn van mening dat de naoorlogse gebouwen wegens hun cultuurhistorische waarde behouden moeten blijven.

Meer informatie over deze zaak volgt in het volgende nummer.

In dit nummer vindt u verder enkele artikelen die de actuele zaken rond de nieuwe Monumentenwet en de Crisis- en herstelwet belichten. Daarnaast is er een greep uit de acties van de Kring Amsterdam, waarbij vooral die rond het Binnengasthuisterrein en de Hogesluisbrug opvallen.

Graag willen wij u nog attent maken voor het volgende: in de eerste plaats verzoeken wij de leden die hun contributie voor dit jaar nog niet hebben betaald, om dit alsnog te

doen. Verder wijzen wij op de aanstaande najaarsexcursie naar Zaanstad, die op zaterdag 30 oktober zal plaatsvinden. Meer informatie over deze excursie en aanmelding hiervoor volgt in het volgende nummer.

Tot slot wens ik u, namens het bestuur, veel leesplezier en een fijne zomer toe.

Errata

In het zeer lezenswaardig artikel van Gerard van Asperen betr. Cuypers' Valkenburgse jaren in het aprilnummer van 2009 schrijft hij op p. 14: PC is op 3 maart 1821 geboren." "

Dit is een vergissing. Pierre Cuypers is geboren op 16 mei 1827.

Wellicht ten overvloede melden wij hierbij alsnog dat de St. Antonius van Paduakerk in Vorden-Kranenburg onlangs, najaar 2009, is overgenomen door de Stichting Oude Gelderse Kerken. Sindsdien is de oudste nog bestaande Cuyperskerk, ingewijd in 1856, niet meer in handen van de R.K. Parochie Vorden. Officieel is de kerk niet ontwijd: er kunnen nog steeds huwelijken worden ingezegend en uitvaarten plaatsvinden, maar de kerk is al sinds 1998 niet meer voor de reguliere erediensten in gebruik. Dankzij de inzet van velen en de oprichting van een stichting kon de kerk begin jaren 2000 als museum voor heiligenbeelden in gebruik worden genomen. Dit illustreert een nieuwe trend in het zoeken van nieuwe bestemmingen van voormalige rooms-katholieke kerken, waarbij de nieuwe functie nauwer op het

sacrale en monumentale karakter van de kerk is afgestemd.

Secretarieel jaarverslag Cuypersgenootschap 2009

25-jarig bestaan Cuypersgenootschap

In januari 1984 werd het Cuypersgenootschap opgericht. 2009 is dus een jubileumjaar. In de afgelopen 25 jaar heeft het Cuypersgenootschap een vaste rol gekregen in de erfgoedwereld, zijn belangrijke negentiende- en twintigste-eeuwse monumenten door ons toedoen van de ondergang gered en hebben we een stempel gedrukt op het beleid tot bescherming ervan. Door onze uitgaven, publicaties en excursies is ook het kennisniveau over het negentiende- en twintigste-eeuwse erfgoed aanmerkelijk toegenomen.

In 2009 hebben we stil gestaan bij het zilveren jubileum. Op zaterdag 17 januari hebben we ons jubileum gevierd in Maastricht, de plaats waar 25 jaar geleden het genootschap is begonnen. Door oud-voorzitter en erelid Wies van Leeuwen, één van de oprichters, werd in het ochtendprogramma een rondleiding gegeven in de Sint Servaaskerk waar uitleg werd gegeven aan de restauratie van circa 1985 waarbij de Cuypers-inrichting grotendeels werd aangetast cq. verwijderd. De aantasting van het Cuypers-interieur was de directe aanleiding tot oprichting van het genootschap. Deze actie hadden we door procedurefouten van het Rijk niet gewonnen, maar was wel het begin van succesvolle en minder succesvolle acties tot

behoud. In het middagprogramma werd in de Minderbroederskerk door dr. Antoine Jacobs een lezing gehouden over Deken Rutten en de Sint Servaas. De dag werd afgesloten met borrel en diner in het Perroen aan het Vrijthof.

In het weekend van 25 t/m 27 september werd de jubileumexcursie gehouden. Op dag één vertrokken we vanuit de opstapplaatsen Amsterdam en Breda, via Vivenkapelle in West-Vlaanderen voor een tussenstop, richting het Franse Compiègne, onze standplaats. Na een korte lunch en bezichtiging van het historische stadje Damme vlakbij Brugge, stond het kloostercomplex Vivenkapelle op het programma. In de kerk hebben we kennis gemaakt met het werk van Jean Baptiste Bethune, de Belgische evenknie van Cuypers en eveneens door Viollet-le-Duc geïnspireerd. Aan het einde van de middag zijn we in ons hotel in Compiègne aangekomen waar eerst het glas werd geheven op het jubileum en vervolgens konden genieten van het avonddiner. Enkele deelnemers gingen 's avonds nog de stad verkennen of gingen vroeg naar bed.

Dag twee stond in het teken van het bezoek aan het nabijgelegen kasteel van Pierrefonds, het hoofddoel en hoogtepunt van de excursie (zie foto blz. 6 boven). Het kasteel is door Viollet-le-Duc herbouwd en ingericht met gebruikmaking van middeleeuwse restanten van de tot ruïne vervallen kasteel. Het kasteel Pierrefonds was een belangrijke inspiratiebron van Cuypers. In zijn eigen kasteel De Haar in Haarzuilens heeft hij koppen en

diermotieven van Pierrefonds in verwerkt. Iedereen was onder de indruk van het kasteel.

Na de lunch op het terras in het dorp werd op de terugweg naar Compiègne nog een bezoek gebracht aan de plek en monument in de bossen waar toen in een treinwagon in 1918 de wapenstilstand werd getekend en de Eerste Wereldoorlog formeel werd beëindigd. Een replica van de wagon hebben we bekeken in het museum vlakbij de plek. De originele wagon dat in 1940 als "oorlogsbuit" naar Berlijn werd vervoerd, is in 1945 door het oorlogsgeweld verwoest.

Na terugkomst in de stad Compiègne werd iedereen losgelaten. Een aantal gingen het kasteel bezoeken en anderen gingen fotograferend de stad in. Dag twee werd wederom afgesloten met het avonddiner en voor sommige een avondprogramma.

Dag drie begon zeer vroeg. We werden om elf uur 's ochtends verwacht in het Belgische Ieper (zie foto blz. 6 onderaan) dat in de Eerste Wereldoorlog compleet van de kaart was geveegd. Onder begeleiding van een ervaren gids hebben we een stadswandeling gemaakt langs de prachtige herbouwde monumenten. Hoogtepunt was een bezoek aan de lakenhal. Na de lunch op het terras werd in de middag weer de terugtocht naar huis aanvaard. Menigeen kan terugkijken op mede door het prachtige weer een geslaagde jubileumexcursie. Een soortgelijke excursie is voor herhaling vatbaar mits er voldoende deelnemers zijn om kostendekkend te krijgen.

Foto boven: Pierrefonds. Onder: Ieper (foto's Herman Wesselink)

Rijksbeleid

Door wijziging van de Monumentenwet 1988 is het Cuypersgenootschap per 1 januari 2009 niet meer ontvankelijk om objecten van vóór 1940 voor te dragen voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst (de zgn. artikel 3-aanvragen). Er kunnen wel suggesties voor bescherming bij de RACM (sinds mei 2009 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed RCE) worden ingediend. Op de website van de RCE staat een lijst van ingediende suggesties waarbij de stand van zaken wordt bijgehouden. Een enkeling kan door de RCE worden voorgedragen tot

plaatsing op de rijkslijst. In het verslagjaar zijn er door het genootschap geen suggesties bij het rijk ingediend.

In september 2009 heeft minister Plasterk de beleidsbrief Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo) naar de Tweede Kamer gezonden. Het genootschap heeft een zienswijze op de beleidsbrief ingediend. Op 16 november is het behandeld in de Kamer. De secretaris heeft de behandeling bijgewoond. Op verzoek van de Kamer zal de minister in 2010 een notitie sturen waarin de rol van erfgoedvrijwilligers en –organisaties zoals het Cuypersgenootschap in het proces nader wordt weergegeven.

Stichting Cuypersgenootschap

In 2008 heeft het bestuur besloten om een nieuwe stichting op te richten onder de naam ‘Stichting Cuypersgenootschap’. Hiervoor zijn twee zeer banale en praktische redenen. Ten eerste staat in de statuten van de vereniging bij de naamgeving dat wij ons bezig houden met de negentiende en vroege twintigste eeuw. Dat dekt de lading al lang niet meer en lang geleden is daarom ook besloten “vroege” uit de statuten te schrappen. Helaas bleek al snel dat de statuten van de vereniging zo zijn dichtgetimmerd, dat een statutenwijziging in de praktijk onmogelijk is. Voor statutenwijziging is instemming nodig van twee derde van alle leden. Ondanks

pogingen in het verleden is ons niet gelukt om de twee derde meerderheid van de leden te halen. Afgezien van tijdelijke opheffing van de vereniging is de oprichting van een zusterstichting de enige manier om dit te omzeilen. In de statuten van de stichting zijn onze activiteiten wel correct gedekt; verder is geen inhoudelijk verschil met de vereniging en is het bestuur ook hetzelfde.

Een tweede (minder prominente) reden voor oprichten van de stichting is een extra veiligheidsmarge inbouwen tegen schadeclaims en dergelijke.

Op 16 januari 2009 zijn de statuten van de Stichting bij de notaris gepasseerd. De stichting heeft haar zetel in het Limburgse Linne. Zowel vereniging als stichting zijn gevestigd in de gemeente Maasgouw. Bij de jubileumbijeenkomst een dag later in Maastricht is de stichting aan de leden gepresenteerd. De eerste behoudsacties zijn daarna onder de vlag van de nieuwe stichting gedaan. De nog lopende acties worden verder door de vereniging afgehandeld.

Ontvankelijkheid Cuypersgenootschap in bezwaar- en beroepsprocedures

In een bezwaarprocedure zijn we in november 2008 door het college van B&W van de gemeente Lisse niet ontvankelijk verklaard. Het college wil afrekenen met lastige belangengroeperingen en verwijst naar recente uitspraken van de Raad van State. Het college vindt dat onze statutaire doel zo veelomvattend en ruim geformuleerd zijn dat ze daardoor onvoldoende concreet en onderscheidend zijn om aan te kunnen nemen dat ons

genootschap rechtstreeks in het belang wordt getroffen door het besluit tot het niet aanwijzen van objecten als gemeentelijke monumenten. Verder vindt het college dat de werkzaamheden, genoemd in onze statuten eveneens te ruim geformuleerd zijn en geen inzichtelijke afbakening van de belangen die ons genootschap in het bijzonder behartigt bieden; ook zijn volgens het college geen andere feitelijke werkzaamheden bekend.

Tegen het besluit van de gemeente zijn we bij de Rechtbank Den Haag in beroep gegaan omdat wij geen organisatie zijn die niet anders doen dan dwars liggen, of procederen om het procederen, maar daarentegen een constructief gremium zijn, dat in de afgelopen 25 jaar blijkt op vele manieren en vaak met succes zijn positieve doelstellingen heeft proberen te verwezelijken. Het beroep is in 2009 nog niet door de Rechtbank behandeld maar zou pas in mei 2010 plaatsvinden.

Ledenadministratie

Per 31 december 2009 waren er 442 leden ingeschreven. In 2009 hebben zich 10 nieuwe leden aangemeld. Dat is 8 minder dan in 2008. 19 leden die in 2008 hebben opgezegd zijn per 1 januari 2009 uitgeschreven. In 2009 hebben 13 leden aangekondigd om het lidmaatschap te beëindigen. Aangezien statutair het verenigingsjaar vanaf 1 januari loopt, zijn deze leden vanaf 1 januari 2010 uitgeschreven. We kunnen uit concluderen dat het ledenaantal licht daalt. Om het gewenste aantal van 500 leden weer terug te krijgen moeten we actief leden gaan werven en ook vasthouden. In het eerste kwartaal

van 2010 hebben zich al 8 nieuwe leden aangemeld.

Bestuurssamenstelling

In 2009 is het verenigingsbestuur van zes leden ongewijzigd. Op 31 december 2009 bestaat het bestuur uit: prof. dr. Vladimir Stissi (voorzitter), Leo Dubbelaar (secretaris), Pien Elout (tweede secretaris), drs. Jan Dekkers (penningmeester), dr. Hugo Landheer (redacteur Cuypersbulletin en jaarboek alsmede ledenadministrateur) en mr. Marcel Richter (portefeuillehouder Limburg). Eind 2009 heeft Hugo Landheer aangekondigd dat hij zijn werkzaamheden per 1 januari 2010 zal neerleggen. Voor het redacteurschap van het Cuypersbulletin heeft Herman Wesselink zich bereid verklaart om dat van Hugo over te nemen.

De Stichting is in haar eerste verslagjaar begonnen met de bestuursleden: prof. dr. Vladimir Stissi (voorzitter), Leo Dubbelaar (secretaris), drs. Jan Dekkers (penningmeester), dr. Hugo Landheer en mr. Marcel Richter (portefeuillehouder Limburg).

Het bestuurslidmaatschap wordt door de bestuursleden gecombineerd met hun dagelijkse werkzaamheden wat soms niet eenvoudig is en veel tijd vraagt. We hopen dat u daarvoor begrip toont en dat sommige zaken noodgedwongen niet vlekkeloos gaan zoals het eigenlijk zal moeten gebeuren. Uitbreiding van het bestuur of hulp aan activiteiten door leden wordt zeer op prijs gesteld.

De behoudsacties in Amsterdam en directe

omgeving worden geleid door een actieve werkgroep dat door een aparte secretaris en voorzitter (Ludy Giebels) wordt gecoördineerd. Het bestuur blijft verantwoordelijk voor de activiteiten van de werkgroep.

Huisvesting secretariaat

In 2009 is de huisvesting van het secretariaat in Boskoop ongewijzigd gebleven. Het postadres (postbus 575, 6800 AN Arnhem) blijft ondanks de hoge kosten gehandhaafd om verwarring in de adressering te voorkomen. Statutair is de vereniging het Cuypersgenootschap nog steeds gevestigd in Ohé en Laak. De nieuwe Stichting Cuypersgenootschap is sinds 16 januari 2009 statutair gevestigd in Linne. Zowel de plaatsen Ohé en Laak alsmede Linne vallen onder de gemeente Maasgouw en we kunnen deelnemen in een speciale aansprakelijkheidsregeling voor verenigingen en stichtingen die in de gemeente Maasgouw zijn gevestigd.

Excursies en lezingen

Tijdens het jubileumjaar zijn twee excursies met lezingen georganiseerd die in het teken stonden van het 25-jarig bestaan van het genootschap. Voor een uitgebreid verslag verwijs ik u naar de activiteiten gedurende ons jubileum.

Op 17 januari was een excursie in de Sint Servaaskerk van Maastricht en een lezing over Deken Rutten in de Minderbroederskerk van Maastricht. Deze activiteiten waren een onderdeel van de viering van het 25-jarig bestaan.

Op 16 mei 2009 werd de voorjaarsexcursie met Algemene Ledenvergadering gehouden in de stad Utrecht. Ondanks de matige opkomst was het een geslaagde excursie dankzij de zeer interessante objecten die we hebben bezocht. Op het programma stond een bezoek aan de bedreigde panden aan de Van Sijpestijnkade, De Antoniuskerk van Jan Stuyt in de wijk Lombok, rondwandeling langs de sluizen, bruggen en de Rijksmunt aan het Merwedekanaal, bezoek aan de Villa Jongerius en na de lunch een rondwandeling langs interessante bouwwerken door de binnenstad met een bezoek aan de neogotische Willibrorduskerk van Alfred Tepe met de nog gave Bernulphusgilde-interieur.

De traditionele najaarsexcursie werd in het verslagjaar vervangen door de jubileumexcursie in het weekend van 25, 26 en 27 september naar het Franse Pierrefonds.

Publicaties

Ook in 2009 is het dankzij de inzet van redacteur Hugo Landheer gelukt om vier Cuypersbulletins waaronder één jubileumbulletin uit te brengen. De bulletins zijn ook integraal geplaatst op de website. Vanaf 2010 zal Herman Wesselink het redacteurschap op zich nemen.

In het verslagjaar is geen jaarboek verschenen.

De reeds aangekondigde en langverwachte uitgave van de door ondergetekende vervaardigde DVD
"3500 Katholieke Parochiekerken in

Nederland 1853-1995" over de Rooms Katholieke kerkbouw in Nederland is in 2008 gereedgekomen. Een voorgenomen presentatie tijdens ons 25-jarig jubileum in januari 2009 moeten we noodgedwongen uitstellen omdat het redigeerwerk door Gerrit Vermeer en het installeren van een gebruiksvriendelijke zoekfunctie nog niet gereed is.

Algemene ledenvergaderingen

Op 16 mei 2009 werd de Algemene Ledenvergadering in een vergaderzaal van Hoog-Catharijne te Utrecht gehouden. Door ziekte van voorzitter Vladimir Stissi werd de vergadering geleid door penningmeester Jan Dekkers. In de vergadering werd o.m. de jaarrekening 2008 vastgesteld.

Er is in het najaar geen vergadering gehouden in verband met de jubileumexcursie naar Pierrefonds.

Financiën

Voor het financieel jaarverslag wordt verwezen naar het verslag en uitleg van de penningmeester.

Acties

Voor het verloop en ontwikkeling van de acties in 2009 verwijs ik u naar de website. Op aanvraag kan het overzicht in papiervorm verzonden worden.

De meeste acties zijn georganiseerd in samenwerking met diverse lokale behoudsorganisaties en Bond Heemschut.

Nieuwe acties in 2009 zijn gestart in:
 Amsterdam, Douaneloodsen gem.
 Handelsdepot Zeeburgerkade/Cruquiusweg,
 1901
 Amsterdam-Slotervaart,
 Wederopbouwgebied Abraham
 Staalmanplein e.o., ca. 1960
 Amsterdam-Osdorp,
 Wederopbouw Wildemansbuurt Notweg 32-
 34 e.o.; Lucasschool (1959, PW);
 Renaultgarage; Portieketagewoningen
 (Schipper); galerijwoningen (van Gool)
 Bussum, Herv. Verlosserkerk,
 H.A. Lorentzweg 59 hoek Ceintuurbaan,
 1956-1957, C.H. Nielsen
 Zaandijk, Herv. Zaandijkerkerk,
 Kerkstraat 10 /Willem Dreesstraat, 1878-
 1880
 Hoorn, RK-Engelbewaarderskerk,
 Johannes Poststraat 28, 1960-1961, H.A. van
 Oerle & J.J. Schrama
 Haarlem, Frederikspark; Plaatsing
 van noodlokalen
 Hillegom, RK-Sint Josephkerk,
 Hoofdstraat 139, 1925-1927, Jan Stuyt
 Katwijk aan Zee, Visserijschool,
 Sluisweg 98, 1953, Ir. J. Jonkman & P. van
 Dorp
 Aardenburg, Stadhuis, Markt 7,
 1950-1951, J.A. Wentink
 Uden, RK-Pius-X-kerk, Piusplein
 7, 1959-1960, J. Strik
 Uden, RK-Sint Pauluskerk,
 Ereprijsstraat 4, 1965-1966, J. de Jong
 Provincie Limburg, Problematiek
 leegstaande kerken en kloosters
 Beek LB., RK-kerk OL. Vrouw
 van de Wonderdadige Medaille, O.L.
 Vrouweplein 2, 1961-1962, Harry Koene
 Beek LB, RK-kapel OL. Vrouw

van de Wonderdadige Medaille, De
 Counelaan bij 6, 1955, J.H.A. Huysmans
 Meerssen, Klooster, Markt 25,
 1936-1938, Jos. Cuypers
 Kerkrade-Nulland, RK-kerk H.
 Maria Goretti, 1952-1954, J.J. Fanchamps
 Zwolle, Herv. Jeruzalemkerk,
 Windesheimstraat 1, 1930-1933, G. van
 Hoogevest en M. Meyerink

In 2009 zijn de volgende acties
 beëindigd:

Amsterdam, Douaneloodsen gem.
 Handelsdepot Zeeburgerkade/Cruquiusweg,
 1901 (gesloopt)
 Heemstede, Crayenesterschool,
 Crayenestersingel 37, 1938, H. Korringa
 (gem. bescherming niet gelukt; school blijft
 behouden)
 Lisse, Villa Wildlust, Heereweg
 14, 1924 (gem. bescherming mislukt; villa
 gesloopt)
 Voorschoten, RK-patronaatshuis
 'Bondsgebouw', Leidseweg 100, 1900 (gem.
 bescherming niet gelukt; sloopvergunning
 afgegeven)
 Soesterberg, Kamp Jessurun,
 Vliegbasis Soesterberg, De Beaufortlaan 31,
 1940/1947 (afgewezen als rijksmonument;
 geen bezwaar ingesteld; gedeeltelijk
 gesloopt)
 Meerssen, Klooster, Markt 25,
 1936-1938, Jos. Cuypers (gem. bescherming
 niet gelukt; klooster blijft behouden)
 Kerkrade-Nulland, RK-kerk H.
 Maria Goretti, 1952-1954, J.J. Fanchamps
 (gesloopt)
 Dongen, RK-Sint Josephkerk, Sint
 Josephstraat 116, 1906-1907/1955-1956, J.

van Groenendael/C. Schellekens
(beroepsprocedure sloop gemeentelijk
monument mislukt; kerk is gesloopt)

Successen in 2008:

Amsterdam-De Pijp, RK-kerk St.
Willibrordus buiten de Veste/De Hoeksteen/
Afrikahuis, Van Ostadestraat 270, 1968, J.
van Stigt (aangewezen op de gem.
monumentenlijst)

Zaandam, Herv. Zandijkerkerk,
Kerkstraat 10 /Willem Dreesstraat, 1878-
1880 (voorlopig aangewezen als
gemeentelijk monument)

Bloemendaal, complex
Provinciaal Ziekenhuis Meerenberg, 1846-
1848/1853/1856/ 1869/1887-1888 J.D.
Zocher jr./A. van der Linden
(monumentenvergunning voor afbraak
zuidvleugel en schoorsteen vernietigd door
de rechter; door Raad van State alsnog sloop
toegestaan)

Bennebroek, complex RK-Sint
Luciaklooster (bezwaar tegen afwijzing
rijksbescherming door rechtbank gegrond
verklaard)

Katwijk, uitbreiding van de
gemeentelijke monumentenlijst

Katwijk, Stutzpunktgruppe
Katwijk van de Atlantikwall (onderdelen
m.u.v. barakken vliegveld Valkenburg
aangewezen als rijksmonument)

Wassenaar, voorgenomen
gemeente tot uitbreiding van de
gemeentelijke monumentenlijst

Schaarsbergen en Deelen
(gemeenten Arnhem en Ede), zgn. Duitse
Fliegerhorst Deelen, 1940-1945 (bezwaar
tegen afwijzing rijksstatus onderdelen
gedeeltelijk gegrond verklaard)

Boskoop, 10 april 2010
Leo Dubbelaar, secretaris

De Klokkenberg bij Breda wordt rijksmonument

Staatssecretaris Marja van Bijsterveldt
van OCW heeft gisteren het complex de
Klokkenberg aan de Galderseweg in
Breda in april j.l. officieel aangewezen
als rijksmonument.

Ze deed dat bij een bezoek aan het
landgoed, in bijzijn van onder meer
wethouder Wilbert Willems en Leon
Rulkens, voorzitter van de raad van
bestuur van woonzorggroep Vitalis, sinds
2006 eigenaar van de Klokkenberg. Van
Bijsterveldt was lovend over de
uitstraling van het complex en de natuur
eromheen. "Het lijkt me voor de mensen
die hier in de toekomst komen wonen
geweldig." De Klokkenberg is twee jaar
geleden al door oud-minister Plasterk
voorgedragen tot Rijksmonument. Het
heeft twee jaar geduurd voor de 'papieren'
rond waren. De Klokkenberg behoort,
samen met de kerk op het Nolensplein
(ook in Breda) tot de lijst van honderd
topmonumenten uit de periode van de
wederopbouw, tot 1958. De kapel is in
1951 gebouwd, het hoofdgebouw
(gebouwd als sanatorium voor opvang en
hulp aan tbc-patienten) stamt uit 1953.
Het complex werd ontworpen door C.H.
de Bever. De aanwijzing is vooral ook
belangrijk omdat nu subsidiestromen
kunnen loskomen voor herontwikkeling
van het complex. Vitalis wil medio 2011

een aanvraag doen voor een bouwvergunning, voor het vestigen van 450 woningen op het complex. Het moet een soort seniorendorp worden met alle

faciliteiten, en een forse impuls voor de natuur. Het landgoed is 41 hectare groot.

Bron: BN/De Stem

Gezicht op de kapel van De Klokkenberg.
Foto: Herman Wesselink, 2008

Peter Zumthor presenteert spectaculair plan voor meelfabriek in Leiden

Op maandag 12 april 2010 heeft de bekende Zwitserse architect Peter Zumthor zijn plannen voor de Leidse Meelfabriek gepresenteerd. De Meelfabriek De Leidse Meelfabriek is een industrieel complex dat bestaat uit dertien gebouwen waaronder een ketelhuis, silo's, gebouwen voor meelbewerking, een pakhuis en een kantoor met dienstwoning gelegen aan de rand van de stad. Een aanzienlijk deel van het complex, waaronder het hoge pakhuis, is ontworpen door het Leidse bureau L. & J.A. van der Laan.

Na sluiting van de meelfabriek in 1988 lagen het terrein en de gebouwen erop er grotendeels ongebruikt bij. Meneba gebruikte het vooral als opslagplaats voor graan. Wat er uiteindelijk met de gebouwen op het terrein van De Sleutels moest gebeuren, was lange tijd onzeker. De erkenning als rijksmonument in 2000 was een extra impuls voor hergebruik in plaats van sloop. In 2001 stelde de gemeente Leiden een aantal stedenbouwkundige eisen op. Zo moest het terrein opener en groener worden, met een groene verbinding tussen het Anker- en het Katoenpark, respectievelijk ten noorden en ten zuiden van het fabrieksterrein. Bovendien moest het water bereikbaar worden. De nieuwe eigenaar van het terrein, Meelfabriek C.V. - een vennootschap van V.O.F. Meelhattan en de Leidse studentenhuisvester SLS Wonen - trok uiteindelijk de Zwitserse architect Peter

Zumthor aan voor de herontwikkeling van de Meelfabriek. In zijn ontwerp gaat Zumthor zo veel mogelijk uit van de industriële structuren van de meelfabriek. De façades zullen wel flinke veranderingen ondergaan.

Het ontwerp van Zumthor voorziet in huur- en koopwoningen (lofts) en studentenhuisvesting. Er zal een café-restaurant gevestigd worden, en boven op het complex komt een bar-restaurant. Er komt een wellnesscentre, maar ook kantoor- en expositieruimte en een hotel. Verder zal het Huis van de Communicatie een plek krijgen.

De internationaal bekende Zwitserse architect Peter Zumthor, winnaar van de gerenommeerde Pritzker Prize, heeft zich nu ingezet de Meelfabriek een nieuwe uitstraling en invulling te geven, zonder de monumentale waarden verloren te laten gaan. Zumthor is een architect die slechts zeer beperkt opdrachten aanneemt en kwaliteit hoog in het vaandel heeft staan. Zijn plan voorziet in een nieuwe, andere kijk op het herbestemmen van industriële monumenten en biedt veel meer mogelijkheden voor de herbestemming. Daarnaast draagt zijn visie bij aan de financiële haalbaarheid.

Een kritische noot vormen evenwel de toch wel ingrijpende veranderingen, waarbij de huidige gevels door glas worden vervangen en fietsenstalling, almede kantoorgebouwen, (beide rijksmonumenten) zullen verdwijnen. Er zal dus nog kritisch worden gekeken naar de monumentenvergunning. Momenteel wordt de Meelfabriek ontdaan van alles wat de bouw kan belemmeren. Ook is er volop schoongemaakt. In de loop

van 2011 wordt gestart met de bouw.

Tijdens de bijeenkomst waar Peter Zumthor zijn plannen presenteerde bood Lisa Johnson van studentenhuisvester SLS Wonen en initiatiefnemer van het Netwerk Monumentencorporaties het “Leids Monumentenmanifest” aan staatssecretaris Bijsterveldt aan. Het manifest is ondertekend door het Aedes Netwerk Monumentencorporaties (NeMoCo) en het platform van Stadsherstellen, de Landelijke Federatie het Behouden Huis (LFBH). Hierin kondigen zij een verdergaande samenwerking aan op het gebied van het restaureren en herbestemmen van monumentale gebouwen. De samenwerking

is ingegeven door de overtuiging dat een goede monumentenzorg een belangrijke bijdrage kan leveren aan de leefbaarheid van wijken en regio's. Dit sluit aan bij de visie over een moderne monumentenzorg zoals die door het Kabinet is neergelegd in de nieuwe monumentenwet.

De voormalige meelfabriek De Sleutels. Foto: Herman Wesselink, 2010

RCE sloopt haar eigen beleid inzake beschermde stadsgezichten

Willem Cartigny

In het Cuypers Bulletin nr. 1 van 2010 stond een onthullend en onthutsend artikel over de voorgenomen sloop van rijksmonumenten in Bloemendaal. De Raad van State heeft dat mogelijk gemaakt door te verklaren dat sloop kan als de gemeente een en ander maar 'goed' motiveert. Twee hoogleraren waren, tegen betaling uiteraard, bereid die motivering te leveren, met als conclusie: *“sloop van rijksmonumenten is voortaan helemaal niet moeilijk meer”*.

Maar het kan nog erger, want in Roermond staan niet alleen rijksmonumenten op de tocht maar het complete beschermd stadsgezicht (BS). De gemeente voert sedert enige jaren een megalomaan beleid inzake hoogbouw en nieuwbouwappartementen in en om het BS. Het nieuwste plan, De Toerist, is een > 40 m. hoge appartemententoren binnen dat BS. De plaatselijke Stg. Ruimte had daar een procedure tegen aangespannen wegens strijdigheid van dat plan met eigen gemeentelijk beleid zoals o.a. verwoord in de (mede op instigatie van RCE opgestelde) hoogbouwnota uit 2004, BS en bestemmingsplan. De rechtbank in Roermond vond de ruimtelijke onderbouwing van dat plan uit januari van dit jaar voldoende, ook al hing die van onlogica, tegenstrijdigheden en drogredeneringen aan elkaar. Kennelijk hoeft de rechter daar niet op te toetsen, maar de rechterlijke dwaling was vooral ingegeven door het standpunt van de RCE.

Die had namelijk geen bezwaar tegen de toren. Maar hoe kan dat, diezelfde RCE had medio 2009¹ nog het volgende verklaard:

- *“Een woontoren van 40 meter betekent een abrupte breuk met de karakteristieke bebouwings-opzet/-schaal van de historische Binnenstad en de directe omgeving van het plangebied.”*

- *“Het bouwplan voor De Toerist staat haaks op de historische structuur en daaruit voortkomende ruimtelijke kwaliteit van de historische binnenstad.”*

- *“Het BS wordt hiermee in essentie geraakt en voorliggend plan zal een ongewenste precedent-werking hebben”*.

- De conclusie is dat het plan *“... afbreuk doet aan de uitgangspunten van het BS. Feitelijk wordt door het mogelijk maken van dit bouwplan de (pas in 2004 vastgestelde) hoogbouwnota onderuit gehaald.”*

Een half jaar later ging RCE, na 'intensieve werksessies' met de gemeente alsnog voor de bijl, men maakt geen bezwaar meer en de gemeente kan haar megalomane hoogbouwbeleid voortzetten.

Wat was er gebeurd, was het plan De Toerist soms sedert de zomer 2009 essentieel aangepast, was de hoogte of de massaliteit aanzienlijk minder geworden wellicht? Helemaal niet, het plan had, conform eigen mededelingen van de gemeente, enkel enige marginale wijzigingen ondergaan. Maar hoe zit het dan met die bezwaren van de Rijksdienst inzake precedentwerking, strijdigheid met BS, hoogbouwnota, etc.? Grote stilte.

Dit alles gebeurt tegen de achtergrond van een weliswaar diplomatiek maar in feite

¹ Uitgebreide brief CRE aan de gemeente dd. 23.072009

uiterst kritisch rapport van de Ergoedinspectie uit januari dit jaar over het gemeentebestuur ter zake het BS en een afbraaklijst van vele tientallen objecten (waaronder rijks- en gemeentemonumenten) alleen al van deze

2
eeuw.

- 2 Rapport 'Instandhouding BS gemeente Roermond', EGI, jan. 2010 met o.a. als conclusies.: de veelal met vrijstelling verleende projecten gaan ten koste van de cultuurhistorische waarden en doen geen recht aan de waarden van het BS; de gemeente komt de ontwikkelaars daarin telkens tegemoet; in al die gevallen is de ontwikkeling ten koste gegaan van cultuurhistorische waarden; de gemeente heeft geen handhavingsbeleid op het gebied van het BS, etc. Elders in de stad speelt iets soortgelijks, nl. aan de Roerkade. Ook daar hoogbouw in strijd met de hoogbouwnota, bestemmingsplan en BS, waarbij dan ook nog eens monumentale en beeldbepalende panden

Ergo, het gemeentebestuur van vooral faciliteren van projectontwikkelaars dat o.a. door de Erfgoedinspectie van de nodige vraagtekens wordt voorzien, kan niet alleen worden voortgezet en verder uitgebouwd, de gemeente kan dankzij het gedraai van RCE rustig verder gaan met de verloedering van het BS en het onttakelen van het historisch stadsbeeld.

Dat zal dan ook gebeuren. Nog een of twee van de neoliberale colleges die deze eeuw het BS al zo ver hebben aangetast en er is weinig meer van over. Volgend jaar bestaat dat BS 25 jaar. De ironie is dat tot 2000, toen er nog geen 'beschermend' bestemmingsplan was, dat stadsgezicht grotendeels intact is gebleven, sedertdien is het, en vooral na 2005, in sterke mate aangetast. Wellicht is het dan ook beter om het zgn. 'beschermde' stadsgezicht van Belvédère(!)stad Roermond maar op te heffen. Dat is dan een primeur voor Roermond (en RCE), weliswaar van twijfelachtig allooi, maar alles beter dan de schijn ophouden.

Foto links:

De aan de hoek Mariagardestraat/Schuitenbergt te verrijzen flat

worden gesloopt, met middeleeuwse kelders; ook al staat in het bestemmingsplan: "beschermde monumenten en beeldbepalende panden dienen actief beschermd te worden; niet zichtbare relicten uit de ME zoals kelders en huisconstructies achter de gevel zijn beschermd", enz. Ook hierbij geldt, net als in Bloemendaal, dat sloep enkel wordt ingegeven door de commerciële belangen van ontwikkelaars.

Acties Amsterdam

Ludy Giebels

Binnengasthuis: onze bezwaren tegen sloop hebben, samen met die van de Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad (VVAB) en Heemschut, op 20 mei voor de bestuursrechter (mr. Y de Vries) gediend. Deze heeft in haar wijsheid besloten dat het onderzoek wordt heropend en dat de verweerder een groot aantal vragen moet beantwoorden, onder andere wordt de UvA (via het stadsdeel Centrum dat de verweerder is) behoorlijk aan de tand gevoeld omtrent concrete gegevens over de mogelijke alternatieven in het verleden en de verandering in de plannen. Wat het laatste betreft: het switchen tussen verhuizing naar het Binnengasthuis terrein van de Faculteit Geesteswetenschappen en/of Universiteitsbibliotheek.

Brug Hogesluis: deze moet, vanwege de slechte staat, geheel worden gerenoveerd. Het plan om een nieuwe brug te leggen is verlaten ten gunste van renovatie, waarbij

waarschijnlijk zo'n beetje de hele brug uit nieuw materiaal moet worden opgebouwd. De van oorsprong zeventiende-eeuwse brug is in 1883 onder leiding van stadsarchitect W.H. Springer verbouwd. Dat was ongeveer gelijktijdig met de aanleg van de Sarphatistraat die in het verlengde van de brug ligt. Het naburige Amstelhotel en het voormalige Paleis voor Volksvlucht kwamen al kort daarvoor tot stand en de brug diende als decor binnen het nieuwe stedenbouwkundige plan. De huidige plannen om de negentiende-eeuwse delen te slopen als gevolg van te hoge restauratiekosten zijn omstreden.

Jeruzalem: een deel is aangewezen als rijksmonument, een deel niet. Tegen het laatste is door het Cg bezwaar aangetekend. In de definitieve plannen is echter al rekening gehouden met sloop van dat deel.

St. Nicolaaslyceum: staat in de wederopbouw-top honderd Amsterdam. Het Cg zal gemeentelijke monumentenstatus aanvragen. Het betreft hier één van de meest opvallende r.-k. scholencomplexen in de trant van het naoorlogs modernisme en functionalisme. (zie afbeelding onder). Het complex met klooster en kapel waren

ontworpen door Lau Peters. De school zal in de loop van dit jaar worden verlaten. Vanwege beoogde grondruil ten behoeve van groenontwikkeling, ter compensatie van de ontwikkeling van de nabijgelegen Zuidas, zal de school moeten verdwijnen. Het voormalige klooster en de ronde kapel kunnen vermoedelijk wel blijven staan.

Openluchtschool: de plannen voor verbouwing door Wessel de Jonge tasten het geheel aan. Cg houdt het in de gaten. Het gebouw behoort tot de belangrijkste werken van de architect Jan Duiker (1890-1935) en tevens een belangrijk voorbeeld van Het Nieuwe Bouwen.

St. Urbanuskerk te Duivendrecht: aanvraag tot rijksmonument loopt al jaren. Wij laten het zo, omdat de kans dat zij wordt toegewezen niet waarschijnlijk is en er nu tenminste voorbescherming geldt. De kerk wordt ook niet bedreigd. Ik zou hieraan op dit moment geen aandacht willen besteden om geen slapende honden wakker te maken. De kerk dateert uit 1870 en werd ontworpen door Th. Asseler.

Monumenten: niet van de staat, maar van de straat

Monumenten zijn belangrijk voor de culturele en economische ontwikkeling van Nederland, maar vooral ook voor de mensen die er wonen.

Daarom worden monumenten uit het verleden bewaard voor de toekomst, vaak met verrassende nieuwe bestemmingen. Het kabinet heeft daarvoor de basis gelegd door te investeren en te moderniseren. De achterstanden in de restauratie worden

weggewerkt en de rompslomp voor eigenaren van monumenten wordt beperkt. Nederland telt 60.000 rijksmonumenten, waarvan er ruim 45.000 worden bewoond. Staatssecretaris Van Bijsterveldt (OCW): "Monumenten zijn niet van de staat, maar van de straat. De zorg voor de 60.000 Nederlandse rijksmonumenten vraagt om duidelijk beleid, dat niet nodeloos ingewikkeld is." Dat beleid is erop gericht om monumenten eerst op te knappen (restauratie), en er daarna goed voor te zorgen (instandhouding). Die twee staan in verband met elkaar: als je zorgt dat een monument niet in slechte staat raakt, is minder geld nodig voor restauratie. Dat is een speerpunt van het monumentenbeleid van het kabinet.

Om dat beleid uit te voeren is de afgelopen kabinetsperiode fors geïnvesteerd. Bovenop het bestaande budget kwam er in 2007 en 2008 in totaal 140 miljoen euro beschikbaar voor de bestrijding van de restauratieachterstand. Daarbovenop werd in 2009 nog extra geld gereserveerd, deels voor religieus erfgoed (amendement De Nerée tot Babberich, 50 miljoen), deels uit de crisisbestrijdingsmiddelen (in samenwerking met het ministerie voor WWI, 44 miljoen) en deels door de afschaffing van de overdrachtsbelasting (23 miljoen per jaar voor de jaren 2010 en 2011). De restauratieachterstanden kunnen daarmee verder worden weggewerkt. De focus verschuift dan dus naar de instandhouding van monumenten, waarvoor ieder jaar 52 miljoen euro beschikbaar is. Daarvan kunnen sinds dit jaar ook eigenaren van 'groene monumenten', zoals parken, tuinen en begraafplaatsen, gebruik van

maken. De komende jaren kan Nederland dus aan de slag met de instandhouding van monumenten.

Eigenaren van monumenten spelen daarin de hoofdrol. De administratieve rompslomp, waarmee ze te maken kregen, wordt de komende jaren zoveel mogelijk beperkt. Het aanvragen van subsidies wordt makkelijker en procedures rond het aanvragen van vergunningen een stuk eenvoudiger. Dat is de kern van de 'Modernisering Monumentenzorg' (MoMo), waar dit kabinet een start mee heeft gemaakt. Naast het verminderen van de administratieve lasten is ook het geven van een nieuwe bestemming aan oude gebouwen één van de speerpunten van deze 'MoMo' – niet slopen, maar hergebruiken. Daarnaast staat MoMo ook voor het besef dat monumenten niet op zich staan, maar altijd deel uitmaken van een wijk, landschap of ander breder verband. Dat wordt vastgelegd in de regelgeving voor ruimtelijke ordening, zodat cultuurhistorie daar altijd een belangrijk onderdeel is van wat er met een gebied gebeurt. De ingangsdatum van de Modernisering Monumentenzorg is 1 januari 2011; vanaf 2012 is er jaarlijks 39 miljoen euro voor beschikbaar (23 miljoen in 2011).

Staatssecretaris Van Bijsterveldt lichtte de kabinetsvisie op de monumentenzorg toe tijdens een werkbezoek aan twee Brabantse oude gebouwen, die een nieuw leven krijgen. In Oosterhout bezocht ze de voormalige Leerlooierij Huijben, die een andere bestemming krijgt en met subsidie van het rijk verbouwd gaat worden tot drie woningen. Daarna was ze in Breda in het voormalig sanatorium De Klokkenberg. De

Klokkenberg is één van de 100 zogenoemde 'Topmonumenten van de vroege Wederopbouw'. In dit complex, waar vroeger nonnen voor tbc-patiënten zorgden, komen 377 zorgappartementen en 36 psychogeriatrische woonéenheden. Van Bijsterveldt maakte bekend dat De Klokkenberg nu officieel een rijksmonument is (zie artikel blz. 11)

Crisis- en herstelwet en de erfgoedzorg

Op 31 maart 2010 is de Crisis- en herstelwet (Chw) in werking getreden. Deze wet maakt het mogelijk om projecten op het gebied van duurzaamheid, bereikbaarheid en (woning)bouw sneller uit te voeren. De wet kan ook gevolgen hebben voor rijksmonumenten of beschermde gezichten. Om een versnelde uitvoering van bouwprojecten mogelijk te maken, is in bepaalde gevallen geen monumentenvergunning nodig.

Met de Crisis- en herstelwet wil het kabinet de procedures voor grote projecten versnellen en de gevolgen van de economische crisis bestrijden. Daarbij bevat de wet enkele tijdelijke maatregelen, die een werkingsduur hebben tot 1 januari 2014, naast een flink aantal wijzigingen in andere bestaande wetten, die een blijvende werking hebben.

De wet kan gevolgen hebben voor werkzaamheden aan beschermde rijksmonumenten of in beschermde stads- en dorpsgezichten. Dit betreft vooral de artikelen over de versnelde uitvoering van bouwprojecten uit de Chw. Deze hebben betrekking op woningbouwprojecten en

andere projecten van maatschappelijke betekenis, inclusief de bijbehorende voorzieningen.

Voor zulke projecten kan de gemeenteraad of provinciale staten een zogeheten projectuitvoeringsbesluit vaststellen. Met zo'n besluit is geen vergunning overeenkomstig de Monumentenwet 1988 nodig voor het wijzigen, slopen, verstoren et cetera van een beschermd rijksmonument, of voor het slopen van een bouwwerk in een van rijkswege beschermd stads- of dorpsgezicht.

Voor de erfgoedzorg betekent dit dat in zo'n geval voor beschermde archeologische rijksmonumenten de vergunningverlenende bevoegdheid vervalt. Deze bevoegdheid ligt nu bij de minister van OCW (lees: de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed). In plaats daarvan krijgt de Rijksdienst de gelegenheid binnen vier weken advies uit te brengen op het voornemen tot het vaststellen van een projectuitvoeringsbesluit.

Dat voor de niet-archeologische beschermde rijksmonumenten ook deze gelegenheid tot adviseren geldt voor die activiteiten waarbij de minister van OCW (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) normaliter op grond van de Monumentenwet adviesbevoegd is.

Dat voor de beschermde stads- en dorpsgezichten geldt dat met projectbesluitvorming eenvoudiger van geldende bestemmingsplannen kan worden afgeweken.

Als het besluit sloop in een beschermd gezicht betreft, dient de minister van OCW

(de Rijksdienst) wel een afschrift van het vastgestelde projectuitvoeringsbesluit te ontvangen.

Geen kerken meer gesloopt in Bergen op Zoom

Herman Wesselink

Als het aan de gemeente Bergen op Zoom ligt, zullen er in de toekomst voornamelijk geen monumentale kerken in de stad meer gesloopt worden als gevolg van functieverlies voor de eredienst en leegstand. Dit meldt de Bond Heemschut in een artikel van Tom van Eekelen in haar juninummer. Kerkgebouwen vormen vaak het middelpunt van een wijk en kunnen daarom heel goed een functie als wijkcentrum krijgen. Dat is bepaald in de zogenaamde kerkvisie die door de gemeente, in overleg met de kerkgenootschappen, is opgesteld. De in dit artikel besproken kerken zijn alle rooms-katholiek, maar de visie heeft evengoed betrekking op de protestantse kerkgebouwen in de stad.

Ook in Bergen op Zoom nemen de kerkgebouwen als vanouds een markante plaats in het stadsbeeld in. In de jaren zeventig en tachtig zijn de twee grote, beeldbepalende neogotische kerken in de stad, respectievelijk de St. Jozef van J. Stuyt uit 1913 en de H.H. Martelaren van Gorcum van W. Vergouwen uit 1905, gesloopt. De stad heeft echter in de jaren daarna een goede traditie ontwikkeld in het zoeken en vinden van nieuwe bestemmingen voor leegkomende monumentale panden, zoals kerken.

Eén van de meest opvallende is de voormalige kerk O.L. Vrouw ten Hemelopneming bij de Markt, beter bekend onder “De Maagd”. Na buitengebruikstelling werd de vroegnegentiende-eeuwse kerk omgebouwd tot schouwburg. Een deel van de glas-inloodramen was daarbij gehandhaafd. Over het algemeen wordt dit als een geslaagd voorbeeld van hergebruik beschouwd. Daarnaast werd in het voormalige, zuidelijk gelegen, dorp Nieuw Borgvliet, dat in de twintigste eeuw werd geannexeerd door Bergen op Zoom, de voormalige parochiekerk St. Antonius Abt (1951, J. de Lint) herbestemd tot onder andere kinderdagverblijf.

Gedurende de twintigste eeuw verzezen nieuwe wijken rond de binnenstad met de opzet van parochies, waarin het kerkgebouw een centrale rol vervulde. “De kerkgebouwen zijn voor een specifiek doel opgericht en zijn mede vanwege hun uiterlijke verschijningsvorm – soms planmatig, soms organisch – een bepalende factor voor de maatschappelijke en fysieke stedelijke structuur. Wijzigingen in deze samenhang kunnen ingrijpende veranderingen van het woon- en leefmilieu op wijkniveau tot gevolg hebben”, aldus Van Eekelen.

De hier besproken kerkvisie houdt globaal gezien het volgende in: het is gebaseerd op de zogenaamde formule weten, waarden en gebruiken. Deze is opgesteld door kerkbestuurders en gemeente na overleg met het bisdom, en door de bevolking en vrijwilligers die zich dagelijks voor hun kerk inzetten. Het “weten” betreft de omschrijving van het kerkelijke object,

waar wordt ingegaan op de historische en maatschappelijke context. “Waarden” houdt de architectonische verschijningsvorm, de status en ruimtelijke inpassing in, zowel individueel als collectief. Het “gebruiken” betreft de technische staat van het kerkgebouw, de actuele behoefte in de buurt aan nieuwe voorzieningen, en de keuze voor hergebruik die daaruit voortvloeit.

In Bergen op Zoom zijn, naast de Grote of St. Gertrudiskerk, nog enkele andere grote parochiekerken voor de eredienst in gebruik. Komende jaren zal een deel daarvan worden afgestoten. Deze kerken vertegenwoordigen belangrijke stromingen binnen de twintigste-eeuwse, katholieke kerkbouw en hebben wegens het bovengenoemde een centrale ligging in de buurt. De kerk O.L. Vrouw van Lourdes (1926-'28) is een belangrijk werk van Jos en Pierre Cuypers Jr. en kenmerkt de opzet van de volkskerk in de jaren twintig, in dit geval als centraalbouw in de voor Jos Cuypers' latere werk kenmerkende plastische en expressieve vormen. Qua stijl en detaillering veel traditioneler is de H. Hartkerk van bureau Siebers & Van Dael uit 1953 (zie afbeelding rechts), in dit geval duidelijk beïnvloed door de zesde-eeuwse basiliek San Vitale in Ravenna, en eveneens een centraalbouw. Tenslotte is er de kerk De Goddelijke Voorzienigheid van bureau Taen en Nix uit begin jaren zestig. Deze kerk markeert de omslag in de r.-k. kerkbouw naar het modernisme rond de liturgische vernieuwingen bij het Tweede Vaticaans Concilie in die periode.

Momenteel is het niet precies bekend welke kerken buiten gebruik gesteld zullen worden

en wanneer. De Lourdeskerk van Cuypers wordt binnenkort gerestaureerd en vervult nog steeds een belangrijke functie voor de parochie. Het is bij het vinden van een nieuwe bestemming van belang rekening te houden met de sacrale en monumentale waarden van de kerken. Een voortzetting van een kerkelijke functie ligt daarbij voor de hand. Maar ook diverse functies op maatschappelijk, sociaal en/of cultureel gebied zullen, als het aan de hierboven genoemde kerkenvisie ligt, zonder meer worden toegepast. Alle hierboven besproken kerkgebouwen zullen daarom waarschijnlijk in de toekomst kunnen blijven staan.

Bron: *Heemschut*, juni 2010, 11-13

H. Hartkerk in Bergen op Zoom

Jos Cuypers. Centrale koepelbouw in de periode 1900-1940

Marije Poulus

Wie de naam Cuypers hoort, denkt doorgaans aan Pierre Cuypers, de bekendste negentiende-eeuwse architect van ons land. Pierre Cuypers had echter een zoon die ook architect was: Josephus Theodorus Johannes (Jos) Cuypers (1861-1949).

Biografie

Deze Jos Cuypers trad in 1885 in dienst bij het bureau van zijn vader, maar was later ook werkzaam als zelfstandig architect. Hij kreeg al vroeg in zijn loopbaan (in 1893) zijn belangrijkste opdracht: het ontwerpen van de nieuwe St. Bavokathedraal in Haarlem. Zijn belangrijkste profane werk is de Effectenbeurs (1912) aan het Beursplein in Amsterdam, waaraan ook zijn zoons Pierre Cuypers Jr. en Michel Cuypers meehielpen. Van 1900 tot 1908 associeerde Jos Cuypers zich met de architect Jan Stuyt, die ook werkzaam was geweest op het bureau van Pierre Cuypers. Jos Cuypers had een druk en gevarieerd leven: zijn oeuvre is omvangrijk, hij heeft veel gepubliceerd, hield voordrachten en nam zitting in tal van verenigingen en commissies. Toch stond en staat Jos Cuypers altijd in de schaduw van zijn vader, terwijl hij kan worden gezien als vernieuwer van de kerkelijke architectuur tussen 1900 en 1940, zowel qua typologie alsmede qua constructietechnieken. Zo maakte hij gebruik van moderne materialen als ijzer en gewapend beton en was hij zelfs één van de eerste architecten die zich over dit nieuwe materiaal uitsprak. Jos Cuypers

zag vooral perspectieven voor de overwelfing van kerken en grote zalen, en hij beschreef hoe men een grote koepel zou kunnen construeren, elastisch en uit één stuk.

Vernieuwer

Jos Cuypers was in 1901 één van de oprichters van de katholieke kunstkring De Violier. Deze kunstkring heeft gezorgd voor de vernieuwing van de kerkelijke bouwkunst. De Violier kwam in opstand tegen het conservatieve St. Bernulphusgilde, dat de neogotische stijl propageerde. De Violier wees het alleenrecht van de gotiek voor de kerkbouw af en zocht aansluiting bij eigentijdse kunststromingen. Waar het St. Bernulphusgilde vasthield aan de basilicale opzet, vond De Violier een ruime kerk en zicht op het altaar belangrijk. De reden waarom de leden van De Violier dit belangrijk vonden, was een direct uitvloeisel van de liturgische vernieuwing binnen de katholieke kerk, die eind negentiende eeuw door paus Pius X in gang was gezet. De gelovigen moesten visueel zoveel mogelijk bij de mis betrokken worden. Men wilde kerken waar de kerkgangers direct zicht hadden op het altaar. Om dit te bereiken, moesten er geen zuilen in het zicht staan. De kerken moesten kort en breed zijn. Dit heeft dan ook geleid tot de bouw van centraal- en koepelbouwen. De architecten van de katholieke kunstkring De Violier waren belangrijke initiatiefnemers op dit terrein, vandaar dat Jos Cuypers veel centraalbouwen heeft gebouwd. In tegenstelling tot de negentiende eeuw, vond men gedurende de twintigste eeuw het stijlvragestuk niet meer

zo belangrijk. Niet de stijl waarin een gebouw werd gebouwd, maar de functie en constructie waren uitgangspunt voor de vormgeving. Het nieuwe type kerk van Jos Cuypers past volledig in die twintigste-eeuwse architectuuropvatting. Een aparte groep binnen de talrijke kerken van zijn hand, vormen namelijk die van het type centrale koepelbouw: kerken met een centraliserende plattegrond waarbij het dak uit een koepel bestaat. Zijn kerken in Dongen, Bussum en Beverwijk zijn van dit type.

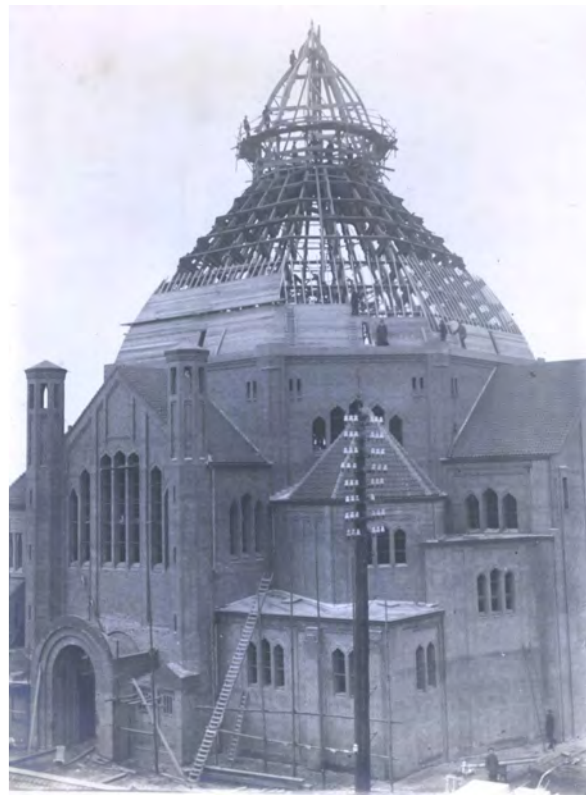
Beschrijving

Dongen

De St. Laurentiuskerk te Dongen is de oudste van de drie koepelkerken en werd gebouwd tussen 1920 en 1921. Het ontwerp stamt uit 1917. Dat de kerk vandaag de dag een centraalbouw is, was niet het oorspronkelijke plan. Er had eigenlijk nog een schip aan vast moeten komen. De gevel aan de Gasthuisstraat (waar zich de hoofdingang bevindt) was eigenlijk bedoeld als tijdelijke oplossing, vanwege geldgebrek. Maar het geld dat werd opgehaald om het schip plus een monumentale entree te bouwen, werd gebruikt om de oorlogsschade die de kerk had geleden tijdens W.O.II te herstellen. Hierdoor kreeg de kerk geen schip en bleef het een korte en brede kerk. De koepel domineert de kerk en het dorpsbeeld. Het oorspronkelijke ontwerp voor de kerk toont ook een toren, maar die is niet uitgevoerd.

De uiteindelijke plattegrond (dus zonder schip) zorgt dus voor een korte en brede kerk, waardoor de gelovigen dicht rond het altaar zitten. Het is echter - ook mét kunstlicht - door het weinig licht doorlatende glas-in-lood en de spaarzame, kleine ramen, is het zeer donker in de kerk. De kerk bestaat uit baksteen en de koepel wordt bekleed door grote, rode dakpannen. Voor de koepel is dubbelschalige koepelbouw toegepast. De Perzen pasten het als eerste toe, waarna het principe verdween en pas weer opkwam ten tijde van de Renaissance. Eerlijkheidshalve dient te worden vermeld dat het type koepel dat Jos Cuypers gebruikte, in werkelijkheid eigenlijk geen echte koepels zijn. Het zijn meloenvormige graatgewelven, waarbij de graten de dragende elementen zijn en waarbij de gewelfvlakken werden dichtgemetseld: in feite een gotische constructiewijze. In Dongen bestaan beide koepels uit acht delen. De binnenkoepel is zo geconstrueerd dat acht bogen elkaar ontmoeten in een gemetselde ring (de onderkant van de lantaarn). Ringankers van gewapend beton vangen de zijdruk op. Het ritme van de bogen die de koepel dragen is afwisselend groot – klein, groot – klein. Het interieur van deze oudste koepelkerk heeft nog neogotische trekjes. Zo is de kerk - vooral de koepel - rijk beschilderd. Er lopen gekleurde banden met teksten rondom. Ze volgen echter niet de ribben die worden geboren vanuit de acht pijlers en samen komen in een ring op 26 meter boven vloerniveau. De gekleurde banden lopen juist horizontaal rondom de koepel. Wel wordt door verschillende metselverbanden de constructie benadrukt, bijvoorbeeld bij

bogen en bij de ribben van de koepel. Ondanks het laatste staartje van de neogotiek wat in de kerk te ervaren is, heeft de kerk ook zeer zeker stijlkenmerken van begin twintigste eeuw in zich. Zo zijn in de zij-absis waar het Maria-altaar zich bevindt, Jugendstilversieringen te herkennen. Ook bevinden zich in de torentjes die de zijtrees flankeren, getrapte raampjes met Art Deco-motief.

St. Laurentiuskerk in Dongen in aanbouw, 1921

Bussum

De rooms-katholieke kerk Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand te Bussum (in de volksmond ook bekend als “Koepelkerk”), is in de jaren 1920-1921 gebouwd naar het ontwerp uit 1919 van Jos

Cuypers, in samenwerking met zijn zoon Pierre Cuypers Jr.

Het grondvlak van de kerk is nagenoeg vierkant. Binnen dit vierkante schema is een achtkant gecreëerd. Jos Cuypers had dit schema al gebruikt bij zijn ontwerp uit 1895 voor de kerk in Oisterwijk. De plattegrond van de kerken (zowel Bussum als Oisterwijk) is gebaseerd op het schema van de Liebfrauenkirche in Trier. Veel gotische kerken hebben een koor in de vorm van een klaverblad. Bij de Liebfrauenkirche in Trier is deze vorm tot een centraalbouwconcept doorgevoerd. In een krantenartikel (herkomst onbekend) van de hand van beider architecten Jos Cuypers en Pierre Cuypers Jr., schrijven zij over de opbouw van de kerk dat de elementen hiervoor werden teruggebracht tot de vormen van een cirkel en een vierkant, “zoowel voor het plan [grondvlak,MP] als voor den opstand.” Toen dit ontwerp werd voorgelegd aan de oude Pierre Cuypers, zei hij: “Hier heb je begrepen dat de eenvoudigste vormen de beste kunnen zijn.” Ook schreven Jos Cuypers en zijn zoon Pierre Cuypers Jr. in 1922 in een nummer van *Klei* over de Kerk van O. L. Vrouwe van Altijddurende Bijstand te Bussum: “Het was wenschelijk thans in plan de korte breede vorm toe te passen, welke als centraalbouw op een grieksch kruis werd samengesteld.” Het grondplan zorgt voor een compacte kerk, met goed zicht op het altaar.

Ook deze kerk bestaat uit baksteen en ook hier is dubbelschalige gewelvbouw toegepast. Van buiten gezien lijkt de kerk een kegelvormige koepel op een tamboer te hebben, vanbinnen toont de kerk een meloengewelf met ribben. Een doorsnede

van de kerk toont ons de constructie en de verschillen tussen binnen- en buitenkoepel. Net als in Dongen, is het ritme van de bogen die de koepel dragen afwisselend groot – klein, groot – klein. Boven een grote boog bevinden zich drie ramen en boven een kleine boog twee. De ramen zijn van elkaar gescheiden door gemetselde ribben, wat zorgt voor een twintigdelig meloengewelf. De ribben komen samen in een cirkel, waarboven zich de lantaarn bevindt. Het bouw materiaal baksteen is zeer decoratief gebruikt, zowel door verschillende kleuren baksteen te gebruiken als door bijzondere metselverbanden toe te passen. Zo zijn de gewelfvelden van de nevenruimten in gele baksteen uitgevoerd. Ook fraai is de oplossing om de overgang van een ronde boogvorm naar een hoekige deur te bewerkstelligen. In de hoekige, vierkante pijlers waar de koepel op rust, zijn speciaal op maat gemetselde nissen gecreëerd voor de heiligenbeelden, afkomstig uit het atelier van Jos Cuypers.

O.L. Vrouw van Altijddurende Bijstand in Bussum.
Foto: Pieter Winters

Beverwijk

De koepelkerk gewijd aan Agatha werd gebouwd nadat de Waterstaatskerk aan de Peperstraat te klein was geworden. De eerste steen voor de nieuwe kerk werd gelegd op 21 december 1922 en op 24 mei 1924 werd deze ingewijd. (In 1958 werd er een (grotere) lantaarn geplaatst.)

Het dak van de kerk bestaat uit een grote, paraboolvormige hoofdkoepel, die wordt omringd door een krans van kleinere koepeltjes met hyperbolische kruisgewelven. Ook hier zijn de hoofdkoepel en de kleiner koepeltjes bedekt met rode dakpannen. De hoofdkoepel is één van de grootste koepels van Nederland en toont sterke gelijkenis met de door Brunelleschi ontworpen koepel van de kathedraal van Florence. Het is zeer goed mogelijk dat Jos Cuypers tijdens een studiereis door Engeland, Frankrijk, Duitsland en Italië, Florence heeft bezocht en hier inspiratie heeft opgedaan.

Van buitenaf lijkt het alsof de kerk een kapellenkrans heeft (door alle koepeldakjes), vanbinnen zijn het meer een soort van lobben waar de centrale ruimte

onder de koepel wordt doorgezet. A.J. Looijenga omschrijft de situatie in het *Biografisch Woordenboek van Nederland* als: ‘koepel en nevenruimten’, aangezien kapellen in die tijd (de tijd waarin de kerk tot stand is gekomen) niet meer zo gebruikelijk waren. De plattegrond is vanbinnen dan ook nagenoeg vierkant en gebaseerd op die van Trier en Oisterwijk (zoals bij Bussum). De hoofdkoepel bestaat uit een binnen- en een buitenkoepel. Is hij van buiten bezien achtkantig, van binnen bestaat hij uit een vierentwintigdelig meloengewelf. In het onderste deel van elke gewelfkap bevindt zich een rond raam. De kerk bestaat voor het grootste gedeelte uit baksteen. De pijlers waarop de koepel rust, zijn echter van graniet. De paraboolvormige bogen tussen de pijlers zijn van gelijke grootte. De kerk is echt een gebouw van zijn tijd. Niet alleen qua plattegrond vanwege de nieuwe liturgische opvattingen, ook op het gebied van decoratie. De getrapte vorm van de ramen bijvoorbeeld lijkt te zijn geïnspireerd op de stijl van de Amsterdamse School alsmede de Art Deco-stijl. De reden

Interieur van de St. Agathakerk in Beverwijk na de restauratie. Foto: Pieter Winters

van deze vergelijking is het feit dat het (expressieve) baksteengebruik (wat voor de totale kerk geldt, niet alleen voor de ramen) doet denken aan de Amsterdamse School, maar de geometrische vormen die zijn toegepast, meer verwant zijn aan de Art Deco. Zoals bijvoorbeeld de grillig gehouwen kapitelen van de granieten pijlers. Ook de glas-in-loodramen hebben Art Deco-motieven, in combinatie met florale Jugendstilmotieven.

Geen navolging

De koepelkerken van Jos Cuypers pasten dus volledig in de twintigste-eeuwse architectuuropvatting waarbij men functie

en constructie als uitgangspunten nam voor de vormgeving. Maar waarom heeft de centrale koepelbouw het dan toch niet gered als kerktipe? De koepel zorgt in dit type kerk voor een slechte akoestiek. Wat heeft men aan een mis die men, dankzij het feit dat er geen zuilen meer in het zicht staan, wel kan zien, maar niet kan horen? En dat de zichtbaarheid ook niet optimaal was, blijkt wel uit het feit dat in zowel de koepelkerk in Bussum als die in Beverwijk tijdens de restauratie maatregelen werden getroffen, omdat het beneden in de kerk altijd erg donker was. De onderkant van de lantaarn werd dichtgemaakt met een reflecterend vlak en wordt aangeschenen door middel van een soort van kroonluchter. Naast de hiervoor genoemde praktische redenen waarom het type koepelkerk geen navolging heeft gevonden, was er nog een reden: die van de christocentrische of

altaarcentrische gedachte. Hierbij gaat het erom dat het altaar de belangrijkste plek in de kerk is en ook als zodanig benadrukt moet worden. Het behoort te worden opgesteld onder het hoogste punt van de kerk en dus niet, zoals in kerken van het type centrale koepelbouw, weggedrukt in een laag koor of een ondiepe nis en waarbij de gelovigen onder het hoogste punt -de koepel- plaatshadden.

Slot

Ondanks het feit dat zijn centrale koepelkerken niet of nauwelijks zijn nagevolgd, is Jos Cuypers wel degelijk van belang geweest voor de vernieuwing van de kerkelijke architectuur in de eerste helft van de twintigste eeuw. Ik heb middels het schrijven van mijn masterscriptie dan ook gehoor gegeven aan de oproep van Jan Kalf uit 1908: "Hopen wij dan, dat wie eens de kunsthistorie van onzen tijd zal schrijven, van Joseph Cuypers getuigen kan: hij heeft in de twintigste eeuw der Kerk twintigste-eeuwsche kerken gebouwd."

Dit artikel is een samenvatting van de masterscriptie: *Jos Cuypers. Centrale koepelbouw in de periode 1900-1940* (2009), geschreven door Marije Poulus (1985). Zij volgde zowel haar bachelor- als masteropleiding Architectuurgeschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Nieuwe uitgaven

DR. ARJEN LOOYENGA

KIJKEN NAAR GEBOUWEN
ARCHITECTUURVERKENNINGEN IN
AMSTERDAM-ZUID

Kort geleden verscheen een bundel artikelen van de architectuurhistoricus dr. Arjen Looyenga (1945-2007), bij zijn overlijden voorzitter van de werkgroep Amsterdam. Hierin richt hij zich op de

architectuur van de buurt waarin hij woonde, grofweg Amsterdam Zuid tussen de Boerenwetering en het Stadion. Dit was het sluitstuk van het befaamde uitbreidings-Plan Zuid van H.P. Berlage, dat voornamelijk in het interbellum tot stand kwam. Deze buurt werd bebouwd toen de Amsterdamse School juist tot het verleden behoorde en architecten nieuwe wegen insloegen. Het is het werk van de volgende generatie architecten die in *Kijken naar gebouwen* centraal staat.

De artikelen werden geschreven voor de wijkkrant van deze buurt, waarin de auteur de totstandkoming van een hele reeks straten, pleinen en gebouwen beschrijft. Hij kijkt daarbij onder andere naar waar de

architect zijn inspiratie vandaan haalde en wat er nog van het oorspronkelijke concept is te zien. Er komen vele kerken aan bod: de katholieke Obrecht- en Agneskerk, de hervormde Willem de Zwijgerkerk van Cornelis Kruyswijk, de gereformeerde Raphaëlpleinkerk, de Lutherkapel, de naoorlogse hervormde Thomaskerk van Karel Sijmons en de Christian Sciencekerk van Friedhoff. Daarnaast worden villa's behandeld, het woonhuis van de bouwmeester Harry Elte (die het eerste stadion in de hoofdstad bouwde dat na de Olympische Spelen van 1928 werd afgebroken), oude remises uit de tijd van de paardentram en het station van de Haarlemmermeerspoorlijn. Ruim aandacht wordt besteed aan de talloze scholen in dit gebied, waarvoor Publieke Werken vaak bijzondere ontwerpen liet maken, ook veel minder bekende dan het Amsterdams Lyceum van Baanders en de Openluchtschool van Duiker. Naast gebouwen als de Sociale Verzekeringsbank van Dirk Roosenburg, de Apollohal en het opvallende burgerweeshuis aan het IJsbaanpad van Aldo van Eyck, worden pleinen behandeld zoals het Minerva- en het Stadionplein en soms hele gevelwanden of bouwonderdelen als de erker. Twee gebouwen die inmiddels zijn afgebroken, het Andreasziekenhuis en de naoorlogse katholieke Christus Geboortekerk aan de Prinses Irenestraat, worden eveneens beschreven.

Looyenga was een zorgvuldig beschouwer, die veelal details opmerkte die gauw over het hoofd worden gezien. Zelf legde hij met de camera vast wat hij zag, afbeeldingen die voor zijn artikelen werden

aangevuld met bouwtekeningen en archieffoto's. Zijn plotselinge dood heeft verhindert dat hij deze stukken na de vijftigste aflevering zou bundelen; dit werd door anderen volbracht. Nu in deze uitgave alle bijdragen achter elkaar staan en een doorlopend betoog vormen, komen de didactische kwaliteiten pas goed tot hun recht. Soms lijkt het wel of Arjen 'college geeft', of hij de kennis tijdens zijn studie opgedaan met de lezers wil delen. En inderdaad, doordat de auteur veel en veel dieper graaft dan de doorsnee architectuurgids, krijgt de lezer als vanzelf meer oog voor de bebouwde omgeving en voor wat er aan een gebouw allemaal valt af te lezen. Deze diepgang en de toegankelijke manier waarop deze is geschreven, maakt dit boek ook heel geschikt als een origineel cadeau. Met topografische registers binnen en buiten het beschreven gebied, één op namen en één op termen en begrippen is wat wordt beschreven altijd makkelijk terug te vinden.

Auteur(s):

A.J. Looyenga

Uitgavejaar: 2010

Aantal pagina's: 256

ISBN 978 90 71256 141

Uitgeverij Ginkgo, Leiden

Prijs: € 17,50

Het kan voor deze prijs (zonder extra verzendkosten) ook worden besteld via het Cuypersgenootschap bij Margriet de Roever,

e-mail margriet@lohroev.demon.nl,
postadres Milletstraat 26, 1077 ZE
Amsterdam.

Zoals wel meer Nederlandse architecten kwam Jos. Bedaux (1919-1989) via het aannemersbedrijf van zijn vader in het vak terecht. Ook zonder formele opleiding werd hij in Noord-Brabant al snel een gezien architect die vanuit een traditionele vormentaal een eigen modern idioom ontwikkelde, blijvend gegrondvest op

ambachtelijke degelijkheid. Binnen de ruimtelijke compositie van zijn werk heeft Bedaux veel aandacht voor beschutting, tot uiting komend in de toepassing van patio's en binnenhoven, bij particuliere woonhuizen, maar ook bij openbare gebouwen. In de directe nabijheid van zijn eigen huis in Goirle uit 1937 liggen diverse door hem ontworpen landhuizen en scholen

die van die zorgvuldige enscenering blijk geven.

Na de Tweede Wereldoorlog werden zijn opdrachten gaandeweg groter van omvang. Hij bouwde onder meer woningbouwprojecten in Sluis en Bergen op Zoom (1946-1948), de Onze Lieve Vrouw van Fatimakerk in Tilburg (1948) en een openluchtschool in Goirle (1952-1958) Zijn belangrijkste werk vormen de gebouwen voor de Katholieke Economische Hogeschool in Tilburg die hij samen met architect J. van der Laan tussen 1952-1960 realiseerde.

Dit boek is mede tot stand gekomen dankzij bijdragen van de provincie Noord-Brabant en het Prins Bernard Cultuurfonds Noord-Brabant.

Er is over architect Jos Bedaux ook een website geopend. Het adres van deze website luidt:

<http://www.josbedaux.nl/>

Uitgavejaar: 2010

Aantal pagina's: 259

ISBN 978-90-76443-38-0

Prijs: € **32.00**

Auteur(s):

Christel Leenen m.m.v. Evelien van Es